

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСНОВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ

CRIMINAL PROCEDURAL FRAMEWORK FOR UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL JUDICIAL INSTITUTIONS

Ляховецький С.О., аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

У сьогоднішніх умовах розвитку суспільних відносин співробітництво між державами є абсолютною необхідністю. Зважаючи на військову агресію РФ та необхідність притягнення цілої низки суб'єктів до відповідальності за воєнні та інші злочини, співпраця у сфері кримінального процесу є одним з найбільш ефективних та оперативних способів вирішення завдань, покладених на кримінальне провадження, в тому числі притягнення до відповідальності міжнародних злочинців, з урахуванням їхньої вини та із застосуванням належної процедури.

Ця стаття досліджує ключові аспекти та норми, які регулюють співробітництво України з міжнародними судовими органами. Визначено, що співпраця держав в досліджуваному аспекті здійснюється на різних рівнях, у різних процесуальних формах та напрямках. Водночас спостерігається узгодженість та координованість дій задля спільного досягнення бажаного для сторін результату, з урахуванням міжнародних стандартів та засад здійснення кримінального провадження.

Зауважено, що одним з основних документів, що визначає ці засади, є Кримінально-процесуальний кодекс України. Дослідження також звертає увагу на важливі міжнародні угоди та конвенції, які регулюють співробітництво в кримінально-правовій сфері та сприяють взаємодії між Україною та іншими країнами у судовому процесі. Зокрема, норми зазначених правових актів визначають порядок взаємодії та обміну інформацією в розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ.

Проблематика, яку піднімає автор статті, є актуальною з огляду на той факт, що кримінально-процесуальне співробітництво з міжнародними судовими установами є ключовим елементом глобального правосуддя, а отже потребує всебічного наукового осмислення.

Забезпечення чітких нормативних вимог та ефективної взаємодії органів правосуддя в Україні є критичним для забезпечення правопорядку та притягнення відповідальних осіб до юридичної відповідальності. Розвиток співробітництва України відображає висхідну роль країни в міжнародному правовому просторі, а також її відданість засадам сучасної правової держави.

Отже, стаття розкриває основні аспекти кримінально-процесуального співробітництва України з міжнародними судовими установами, надаючи комплексний огляд нормативно-правового забезпечення цього процесу та визначаючи його важливість для ефективної боротьби з міжнародною злочинністю.

Ключові слова: кримінально-процесуальні основи, співпраця, договір, конвенція, співробітництво, міжнародні судові установи, договірні зобов'язання, суд.

In today's conditions of development of social relations, cooperation between states is an absolute necessity. Considering the military aggression of the Russian Federation and the need to bring a number of subjects to justice for war and other crimes, cooperation in the field of criminal proceedings is one of the most effective and efficient ways to solve the tasks assigned to criminal proceedings, including the prosecution of international criminals, taking into account their guilt and applying due process.

This article explores the key aspects and norms governing Ukraine's cooperation with international judicial bodies. It was determined that the cooperation of the states in the investigated aspect is carried out at different levels, in different procedural forms and directions. At the same time, there is consistency and coordination of actions for the joint achievement of the desired result for the parties, taking into account international standards and principles of criminal proceedings.

It is noted that one of the main documents defining these principles is the Criminal Procedure Code of Ukraine. The study also draws attention to important international agreements and conventions that regulate cooperation in the criminal law field and promote cooperation between Ukraine and other countries in the judicial process. In particular, the norms of these legal acts determine the procedure for interaction and exchange of information in the investigation and trial of criminal cases.

The issues raised by the author of the article are relevant in view of the fact that criminal procedural cooperation with international judicial institutions is a key element of global justice, and therefore requires a comprehensive scientific understanding.

Ensuring clear regulatory requirements and effective interaction of justice authorities in Ukraine is critical to ensuring law and order and bringing those responsible to justice. The development of Ukraine's cooperation reflects the rising role of the country in the international legal space, as well as its commitment to the principles of a modern legal state.

So, the article reveals the main aspects of criminal procedural cooperation of Ukraine with international judicial institutions, providing a comprehensive overview of the regulatory and legal support of this process and determining its importance for the effective fight against international crime.

Key words: criminal procedure framework, cooperation, treaty, convention, cooperation, international judicial institutions, treaty obligations, court.

Постановка проблеми. Російська агресія на території України активізувала питання співпраці та координації зусиль нашої держави з іншими державами на рівні міжнародних судових установ та організацій задля забезпечення прав та інтересів у кримінальному процесі. Таке співробітництво є важливим для забезпечення швидкого та повного збирання доказів вчинення на території України міжнародних злочинів, можливостей для подальшого використання їх у судових процесах, та загалом для забезпечення прав та інтересів учасників кримінального провадження. Питання співпраці України та міжнародних установ є актуальним та таким, що потребує дослідження. Враховуючи вищенаведене, існує необхідність здійснення

аналізу кримінально-процесуальних основ співробітництва України з міжнародними судовими інстанціями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань кримінально-процесуальних основ співробітництва України з міжнародними судовими установами наявне у роботах таких науковців: Ахтирської Н. М., Доронцевої Є., Березняка В. С., Павлова Н. В., Паустовської Н. К., Федченко В. М., Філяніної Л. А., Підгородинської А. В., Фридман-Козаченко М. М., Швердіна М.

Мета статті. Метою статті є аналіз кримінально-процесуальних засад співпраці України з міжнародними судовими інстанціями, а також з'ясування проблемних питань та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ характеризується глибокою взаємодією держав, що ставить перед країнами завдання ефективного співробітництва у різних сферах, зокрема в боротьбі з транскордонною злочинністю. Одним з важливих складових цього співробітництва є кримінально-процесуальні основи, які регулюють взаємодію України з міжнародними судовими установами.

Перш ніж проаналізувати питання основ кримінально-процесуального співробітництва розглянемо дефініцію цього поняття. Під міжнародним співробітництвом у кримінальному провадженні розуміють комплекс заходів, необхідних для надання міжнародної правової допомоги. Крім того, в кримінально-процесуальному законі визначено, що міжнародна правова допомога вбачає проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, винесеного судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України) [1].

Кримінально-процесуальні основи співробітництва України з міжнародними судовими установами визначаються комплексом правових норм та міжнародних домовленостей, спрямованих на забезпечення ефективного розслідування та судового переслідування кримінальних справ, які мають транскордонний характер. Основні аспекти цього співробітництва закріплено у кримінально-процесуальному кодексі України, що визначає основні принципи та процедури ведення кримінального провадження в Україні. Блок розділів та статей кодексу присвячено питанням співробітництва з іноземними правоохоронними органами та судами. Іншим елементом є **міжнародні угоди та конвенції**. Загальна мета співробітництва України з міжнародними судовими установами у кримінальному провадженні є забезпечення ефективного досудового розслідування, судового розгляду та виконання рішень.

Законодавство виділяє наступні форми міжнародного співробітництва:

- 1) вручення документів;
- 2) виконання окремих процесуальних дій;
- 3) видача осіб, які здійснили кримінальний злочин;
- 4) тимчасова передача осіб;
- 5) перейняття кримінального переслідування;
- 6) передача засуджених осіб і виконання вироків.

Зазначений перелік не є вичерпним та зазначено, що інші форми співробітництва можуть бути передбачені міжнародним договором України.

Правовою основою міжнародного співробітництва в кримінально-правовій сфері є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Серед таких договорів можна виділити Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. з додатковими протоколами; Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. з додатковими протоколами; Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. Також міжнародне співробітництво може здійснюватися на підставі двосторонніх міжнародних договорів з окремими країнами. Прикладом таких двосторонніх угод є Договір між Україною і Польщею про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 р. [7].

Варто відзначити, що відсутність міжнародного договору не перешкоджає наданню міжнародної правової допомоги на запит. У такому разі міжнародну правову допомогу може бути надано *ad hoc*.

В Україні звертається із запитом про надання міжнародної правової допомоги та надавати її за запитом інших держав в ході досудового розслідування уповноважено Офіс Генерального прокурора. Винятком є досудове розслідування у справах, віднесених до компетенції НАБУ:

у таких провадженнях НАБУ надає та запитує про міжнародну правову допомогу самостійно. Якщо справа перебуває на стадії судового розгляду, міжнародну правову допомогу надає та запитує Міністерство юстиції України. Консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право отримувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам. Водночас незважаючи на законодавче визначення, при практичній реалізації виникає ряд проблемних питань.

Розглянемо деякі наукові положення щодо співпраці України з міжнародними судовими установами.

Ахтирська Н. М. розглянула питання щодо особливостей збору доказів на території інших держав у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Автор зауважує на проблемних питаннях співробітництва щодо визнання доказів. Зокрема, на думку автора, задля усунення виявлених недоліків законодавчого врегулювання доцільно Закон України «Про судову експертизу» доповнити нормами міжнародного співробітництва, які б узгоджувалися із сучасними можливостями надання взаємної правової допомоги [2].

У роботі Доронцева Є., проаналізовано співпрацю України з європейськими інституціями в контексті євроінтеграції досліджено ключові нормативно-правові акти, що встановлюють основи такого співробітництва. Звернено увагу на те, що повномасштабна війна стала не лише надскладним випробуванням для української дипломатії, але і показала неспроможність міжнародної безпечної системи протидіяти збройним конфліктам. Водночас попри повномасштабну війну українські дипломати не зупиняють роботу на міжнародному фронті. Навпаки – війна прискорила отримання Україною статусу кандидата у члени ЄС та фактичну інтеграцію з НАТО. Автор наголошує, з чим ми погоджуємося на тому, що владі, так і суспільству доведеться докласти зусиль аби виконати умови вступу до цих організацій. Хоча така координація зусиль надає багато можливостей, зокрема, у сфері кримінального процесу [3].

Березняк В. С., Павлова Н. В., Паустовська Н. К., Федченко В. М., Філяніна Л. А. проаналізували міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження за законодавством України та Республіки Молдова та зауважили на важливості співробітництва Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол з іншими міжнародними органами й організаціями, а саме: ООН, Рада Безпеки ООН, Європол та інші та на порядку обміну даними між державами-учасницями організації із використанням глобальних систем зв'язку [4].

Підгородинська А. В. розглянула аспекти співробітництва України з міжнародними судовими установами. У роботі дослідниці розглянуто дефініції понять «міжнародний судовий орган», «міжнародна судова установа», «міжнародний трибунал», «міжнародний суд», на підставі чого зроблено висновок про відсутність суттєвих відмінностей, з кримінально-процесуальної точки зору, хоча існують відмінності з позиції міжнародного права. Авторкою пропонується використовувати в кримінальному процесі загальне поняття «міжнародна судова установа», що є судовим або іншим органом, наділеним аналогічними повноваженнями на здійснення кримінального провадження (правосуддя), створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації (членом якої є Україна), згоду на юрисдикційність якого надано Україною в установленому порядку. Також, науковицею пропонується розробити та прийняти спеціальний Закон України, спрямований на врегулювання процесуального порядку співробітництва з міжнародними судовими установами задля забезпечення реалізації норм відповідних міжнародних договорів [5].

Окремі питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження розглядає Фрідман-Козаченко М. М. Дослідник зазначає, що існує проблема законодавчої регламентації інституту міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Зокрема, звернено увагу на те, що неузгодженості КК України, КПК України та міжнародних договорів є наслідком імплементації в національне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство норм міжнародних конвенцій без урахування його особливостей. Прикладом цього є проблема кримінально-правової юрисдикції України щодо вчиненого злочину. Також зауважено, що в результаті таких колізійних питань можливе виникнення проблем у межах міжнародного співробітництва неналежним суб'єктом з порушення процедури їхнього отримання, та наступне визнання останніх недопустимим судом. На думку автора, інститут співробітництва має змішаний характер. Дану позицією автор обґрунтовує дослідженнями вчених та законодавчим регулюванням зарубіжних країн. Зокрема, зауважено на думці про те, що оптимальний варіант нормативного врахування комплексного характеру інституту міжнародного співробітництва під час кримінального провадження полягає в ухваленні спеціального закону та вилученні відповідних положень з текстів КК України та КПК України, що досліджується в Республіці Болгарія, Республіка Молдова, Швейцарська Конфедерація, Федеративна Республіка Німеччина тощо) [6].

Шевердін М. звертає увагу на загальні засади та проблемні питання міжнародного співробітництва та на те, що резонансні кримінальні провадження, в тому часті потребують дій не лише на території України, але і за її

межами. У зв'язку з цим питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні вже досить давно перебувають в центрі уваги правничої спільноти [7].

Погоджуємося з позиціями вищезазначених авторів щодо проблематики співробітництва України з міжнародними судовими установами як в контексті законодавчого регулювання, так і щодо теоретичних неузгодженостей у формулюванні поняття міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу. Вважаємо за необхідне визначити єдиний підхід до розуміння співробітництва у сфері кримінального провадження та імплементувати положення конвенцій та інших нормативно-правових актів зважаючи на чинне законодавство та впроваджувати зміни у наявне законодавство для ефективного використання інструментів міжнародної співпраці.

Висновки. У результаті дослідження кримінально-процесуальних основ співробітництва України з міжнародними судовими установами встановлено, що такі основи закріплені в Кримінально-процесуальному кодексі України та міжнародних угодах. Ці норми визначають порядок взаємодії та обміну інформацією в розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ.

Кримінально-процесуальне співробітництво з міжнародними судовими установами є ключовим елементом глобального правосуддя. Забезпечення чітких нормативних вимог та ефективної взаємодії органів правосуддя в Україні є критичним для забезпечення правопорядку та приведення відповідальних осіб перед судом. Розвиток співробітництва України відображає висхідну роль країни в міжнародному правовому просторі, а акож її відданість засадам сучасної правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
2. Ахтирська Н.М. Особливості збору доказів на території інших держав у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 45. Т. 2. С. 89-94. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34143/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%97%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%A3%20%D0%94%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%97%D0%86%D0%92%20%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%A0%86%D0%87%20%D0%86%D0%9D%D0%A8%D0%98%D0%A5%20%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92.pdf>
3. Доронцева Є. Між радянським минулим та європейською інтеграцією: огляд співпраці України з міжнародними організаціями та спільнотами держав. Сайт Вокс Україна. <https://voxukraine.org/mizh-radyanskym-mynulym-ta-yevropejskoju-integratsiyeyu-oglyad-spivpratsi-ukrayiny-z-mizhnarodnyu-organizatsiyamy-ta-spilnotamy-derzhav>
4. Березняк В.С., Павлова Н.В., Паустовська Н.К., Федченко В.М., Філяніна Л.А. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження за законодавством України та Республіки Молдова: навчальний посібник. Київ: Алерта. 2019. 310 с. <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5096/2/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA2-1-9.pdf>
5. Підгородинська А.В. Деякі аспекти співробітництва України з міжнародними судовими установами. Актуальні проблеми кримінального судочинства. Вип. 2. 2017. С. 70–78. <https://vkslaw.knu.ua/ua/1-2019-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva-11/280-denyenko-vv>
6. Фрідман-Козаченко М.М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження (аналіз нормативно-правового регулювання). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 14. 2019. С. 215–221. <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/download/175/166>
7. Шевердін М. Проблемні аспекти та нюанси міжнародного співробітництва. 2021. Сайт LCF. <https://lcf.ua/news/problemni-aspekti-ta-nyuansi-mizhnarodnogo-spivrobitnitstva/>